

Peržengti save: kvietimai kvietimuose

2021 SAUSIS, JUSSI KOITELA, YVONNE BILLIMORE IR VIVIANA CHECCHIA

Kvietimas Jussi Koitelai ištirti kuratorių santykius ir rūpesčio bendradarbiavimą. Vėliau pakviestos prisijungti Yvonne Billimore ir Viviana Checchia.

Būti visumos dalimi nereiškia būti dalele. Pirma, dalelė – trupmena – dažniausiai išreiškiama dviem skaičiais ir trumpa horizontalia linija tarp jų. Mes esame trise, todėl šis išskyrimas mums netinka. Antra, būti kažko dalimi neatitiktų mūsų ketinimų. Nenorime, kad mus skirtų net ir trumpa linija, **norime susilieti**, norime, kad mūsų idėjos, tarsi žiedadulkės, pasklistų po erdvę ir laiką. Todėl peržengiame save, kad taptume visumos dalimis tekste, parašytame ir suredaguotame šešių rankų. Tekste, kuriame kolektyviškumas apmąstomas kaip solidarumo priemonė.

Pradėjome nuo tuščio lapo, laipsniškai, po truputį, kūrėme visumą dėdami vieną idėją prie kitos. Tuomet reformulavome vienas kito žodžius, dalys išnyko, ir vietoj jų sukūrėme infekuotą visumą.

Mūsų atspirties taškas drauge rašant šį tekstą – Pilietinės vaizduotės mokyklos skaitymo grupė, kurią praėjusį gruodį organizavo Viviana ir Ivonne.¹ Skaitėme Jennifer Mae Hamilton ir Astridos Neimanis tekstą „Kompostinis feminizmas ir aplinkos humanitariniai mokslai“ (*Composting Feminisms and Environmental Humanities*). Vis grįždavome prie jo, savaip jį per-versdami.² Tekste apverčiamos rūpesčio, citavimo politikos ir (ne)sulaikomo kūno praktikos. Užuo skaitę tekstą itin atidžiai, palikome erdvės apsvarstyti nepriklausomybės, abipusės priklausomybės ir vidinės priklausomybės klausimams. Pradėkime nuo čia.

Per pastaruosius metus Yvonne vystė projektą (pavadinkime jį taip) „Feminizmo kolektyvinės tyrimų praktikos“ (FKTP).³ Iš dalies šis projektas yra sąlygų ir gairių rinkinys, kuriuo ji grindžia didžiąją dalį savo veiklos.

Projekto gairės taip pat taikomos mūsų bendrai veiklai, įskaitant šį tekstą. Viena pagrindinių FKTP užduočių yra ištirti būdus atkreipti dėmesį į tai, kad aš–tu–mes–jie retai tyrinėjame ir dirbame vieni, tai visada darome su, per ar kartu su kažkuo (ar kažkieno kūnu). Taigi, nors ir raginama praktikuoti kolektyviškumą, kartu skatinama plėtoti nuorodų ir citavimo politiką. Užuoat priskyrimas kolektyviškumui ir individualizmui dualistines ar įtampos prasmes, reikia sugriauti individo mitą (genijaus, nepriklausomo, save išlaikančio, tvaraus kūno) ir pripažinti abipusę ir vidinę priklausomybę paremtą darbą ir veiklą. Atidus, dosnus ir kuo įvairesnis žinių šaltinio citavimas yra žingsnis link individo decentralizavimo, nes jis sugriauna centrinės istorinės figūros poziciją.

Šios minties tąsa galėtų būti Annos Lowenhaupt Tsing knyga *Grybas pasaulio pabaigoje: galimybė gyventi kapitalizmo griuvėsiuose* (*The Mushroom at the End of the World: On the possibility of Life in Capitalist Ruins*). Autorė kalba apie infekavimą, kurio rezultatas – įvairovė, „infekuota įvairovė“:

Infekuota įvairovė priešinasi apibendrinimui, kuris yra šiuolaikinių žinių skiriamasis ženklas. Infekuota įvairovė yra ne tik konkreti, istorinė ir visą laiką kintanti, bet ir santykinė. Ji neturi savarankiškų vienetų, ją sudaro susidūrimais grįstas bendradarbiavimas. Be savarankiškų vienetų neįmanoma apskaičiuoti išlaidų, naudos,

funkcionalumo. Visi savarankiškai individai ar grupės užtikrina savo interesus atsižvelgdami į susidūrimą. Be savarankiškumu paremtų algoritmų mokslininkai ir politikos formuotojai bus priversti studijuoti kultūros ir gamtos istorijas, kurių rizikuojame netekti. Tiems, kas svajoja suvokti visumą per lygtį, prireiks laiko, galbūt per daug laiko.⁴

Mus domina infekavimas, o šis tekstas – bandymas įtvirtinti jį kaip metodą, kuris leistų tyrinėti „infekuoto mąstymo“ naratyvus ir galimybes; ypač kaip priešpriešą švaros, ekologijos ar kitokioms idėjoms, glaudžiai susijusioms su rasizmo ir kolonijiniais naratyvais. Kalbant apie infekavimą, svarbu išryškinti kartais, atrodytų, skirtingų dalykų ryšius, matyti juos susipynusius, o ne izoliuotus vienas nuo kito. Pavyzdžiui, infekavimo, švaros, purvo (ir nešvaros) naratyvai ir prasmės yra susieti ir suprantami vienas per kitą.

Grįžkime (per-verskime) prie minėtojo Jennifer Mae Hamilton ir Astridos Neimanis teksto „Kompostinis feminizmas ir aplinkos humanitariniai mokslai“. Jis buvo įdomiai išplėtotas skaitymo grupėje ir yra plėtojamas toliau. Šis tekstas duoda peno mintims apie skirtingų komponentų ir pagalbinių pripažinimo svarbą. Žodis „kompostavimas“ jame vartojamas kaip materialinė metafora pasakojime apie feminizmo ir aplinkos humanitarinių mokslų ryšį. Autorės atseka, kurie darbai ir autorystės buvo įtraukti ar neįtraukti, padaryti matomi ar nematomi, iškilo į paviršių, suiro ar peraugo į ką nors kita. Remdamosi Donna Haraway, jos apibūdino kompostavimą kaip nešvarų, nedėkingą priežiūros darbą, kultivuojantį „netikėtą kolaboraciją ir kombinacijas“.⁵ Jos rašo: „Kompostuojant reikia skirti dėmesio tam, kas

patenka į komposto dėžę. Privalome rūpintis kritiniu metabolizmu, pastebėti ne tik tai, kas transformuojama, bet ir tai, kokiomis sąlygomis, kodėl tai įvyksta, koks veiksmo rezultatas.“⁶

Tiek kompostavimas, tiek infekavimas šiuolaikinėje visuomenėje turi neigiamas konotacijas. Donna Haraway pažymi, kad šie terminai ne tik susiję su purvu ar purvinu darbu, bet ir sukelia rimtų, nepataisomų padarinių, kurių žmogus negali suvaldyti, t. y. dauginimasi, bakterijų veisimasi, infekavimą bakterijomis ir virusais.

Įdomu, kaip šie dalykai, metaforos, veiklos gali būti pritaikomi kitose srityse, ypač šiuolaikiniame mene ir kuratoriaus darbe.

Grįžtant prie ankstesnės vidinės priklausomybės temos, Jussi nagrinėjo Karen Barad vidinio veiksmo terminą kuratoriaus darbo kontekste.⁷ Kuravimas visada yra bendradarbiavimas, bendras kuravimas su „dalykais“: žmonėmis, meno kūriniais, erdvėmis, kontekstais, istorijomis... Vartodama vidinio veiksmo sąvoką, Barad turi omenyje, kad kai kurie santykiai egzistuoja pirmiau nei apibrėžimai ir kad tarp „dalykų“ esama skirtumų. Barad santykis reiškia tašką, kuriame subjektai ir objektai yra ir atskirti, ir susieti. Santykis glūdi ten, kur esama skirtumo.

Taikant Barad mąstymą rūpinimosi praktikoms kuratoriavimo ir kultūrinio programavimo srityse, akcentuojamas rūpinimasis santykiais, o ne „dalykais“, kuriais meno pasaulyje dažnai įvardijami atskiri objektai, meno kūriniai, menininkai, institucijos. Sutelkiant dėmesį į santykius tarp šių dalykų, leidžiama skirtingiems veikėjams veikti už skirtumų ir kategorijų ribų. Rūpestis tampa įrankiu, kuriuo galima pakeisti jėgos struktūras, rūšiuojančias subjektus, tapatybes, žmones ir ne žmones griežta normalizuota tvarka.

Nuo metaforos pereiname prie klausimo: kaip kuratoriai ir menininkai gali dirbti pasitelkdami abipusę priklausomybę ir solidarumą, kad atsisakytų individualumo ir konkurencijos? Šiuo atveju galima būtų atkreipti dėmesį į Vivianos veiklą. Ujazdowski pilies Šiuolaikinio meno

centre Varšuvoje vyko paroda „Planetos plastiškumas“. Parodos diskusijoje „Kaip susigyventi su bėda? Meno institucijos ir aplinkosaugos krizė“ Viviana pasiūlė pirmiausia adresuoti meno lauko „bėdas“ ir tik tada nukreipti žvilgsnį į išorines socialines ir ekologines problemas. Ji taip pat pasiūlė pripažinti, kad šios „bėdos“ yra priklausomos viena nuo kitos. Vivianos teigimu, didžioji dalis meno pasaulio „bėdų“ kyla iš pramoninių pažangos ir gamybos procesų atspindėjimo ir dėl monokultūros, kurios centre yra meninis veikėjas, plėtojimo. Jos pasiūlymas atsisakyti hegemoninės kultūros reiškia, kad institucijos turi įsitraukti į socialinę veiklą ir apsvarstyti kuratorinį darbą platesnės visuomenės kontekste. Tai turės ir ekologinių pasekmių. Viviana taip pat ragina meno įstaigas priimti rūpinimosi ekologijos modelį: siūlomas alternatyvių metodų, įrankių ir nuomonių rinkinys, kontekstinis kuratorinės veiklos modelis. Metamas iššūkis esamiems kuratoriaus apibrėžimams, kuratorinė veikla suprantama daugiadiscipliniškai, kuratoriniai metodai vertinami atsižvelgiant į naujausius geopolitinius pokyčius. Šiuo pasiūlymu siekiama sukurti darbo modelių, kurie padėtų vietiniams gyventojams įsitraukti į kultūrinę veiklą, leidžiančią kultūrai klestėti nepriklausomai nuo didesnių hegemonijų. Pasiūlymo tikslas – sukurti teorinį supratimą apie kuratorinę praktiką, galinčią suteikti informacijos apie alternatyvius metodus ir sumažinti nepriklausomą kuratorinę viziją ir galią, rasti būdų, pagrįstų vietinėmis praktikomis, metodologijomis ir supratingumu.⁸

Įdomu apmąstyti, ką rūpinimasis ir santykių puoselėjimas (vidiniai dalykų veiksmai) gali reikšti menuose ir kuratorinėje veikloje. Galbūt jie gali padėti peržengti tam tikras griežtas reprezentatyvumo formas ir biurokratinį supratimą apie nešališką institucijų darbą ir bendradarbiavimą. Rūpinimasis santykiais leidžia sutelkti dėmesį į galimas meno kūrybos, kuratorystės ir meno kūrinių formas. Susikoncentruoti ne į tai, kokios jos yra, bet kokios jos gali būti veikdamos kartu. Meno kūriniai gali būti politika, institucija gali virsti meno kūriniumi, bet kas gali virsti bet kuo, jeigu neturi egzistuojančio apibrėžimo ar iš anksto apibrėžtų praktikos būdų.

Tiksliau, galima dirbti su individualais ir „dalykais“ nenustatant darbo vaidmenų ar net paskiriant jiems kelis vaidmenis. Prasmingų santykių puoselėjimas kuria saugesnes situacijas, leidžiančias perskirstyti ir apibrėžti tapatybes, vaidmenis, galią ir išteklius. Pavyzdžiui, marginalizuotos žmonių grupės gali tapti ne tik labiau matomos ir įgyti didesnių finansinių išteklių normalizuotose institucinėse valdžios struktūrose, bet ir iš naujo apibrėžti bei praktikuoti savo vaidmenį ir gyventi gyvenimą už meno ribų, naujose teisingumo sistemose.⁹

Pripažindami, kad esame mūsų dalių visuma ir privalome rūpintis visomis dalimis, atsiduriame pradiniam taške. Užsibrėžėme tikslą sekti infekavimo procesą ir eksperimentuoti su atskiomis dalimis, dėti jas vieną ant kitos, kol pagaliau mūsų skirtingos dalys tapo visuma. Pasiekėme šio teksto pabaigą. Atrodo, kad mums pavyko sujungti į krūvą daugybę minčių, požiūrių ir santykių ir sukurti kažką panašaus į *midden* (komposto krūvą, be to, škotiskai šis žodis reiškia netvarką, jovalą, chaosą). Šiame tekste pristatėme potencialiai prieštaringas idėjas kaip bendraautorystė ir citavimas. Tačiau tikimės, kad mums pavyko jas įgyvendinti ir kaip rūpinimosi bei solidarumo praktikas.

Šis akytas ir transmogrifikuotas tekstas, ko gero, neturi išvadų ar aiškiai neapibrėžia rūpinimosi bei abipusės priklausomybės praktikos kuratoriniame darbe. Tačiau tekste buvo eksperimentuojama su šiomis idėjomis, pritaikant jas bendram rašymui ir redagavimui. Mums tai buvo pratimas, padėjęs pagrindus kitam bendram darbui. Dabar galėsime jį auginti.¹⁰ Stengsimės pritaikyti rūpinimosi ekologijos modelį mūsų kuravimo veiklose ir institucijose. Jose be hegemonijos gali augti ir klestėti daugybė bendradarbiavimo formų, susijusių tarpusavyje ir net įtampoje viena su kita.

Iš anglų kalbos vertė Erika Urbelevič

¹ Pilietinės vaizduotės mokykla buvo alternatyvi pedagoginė platforma Šiuolaikinio meno centre Glazge. Mokykla buvo Visuomenės įtraukimo programos dalis. 2017-ųjų rugsėjį įkurta ir iki 2020-ųjų kovo veikusi mokykla skatino kurti gilesnį ryšį tarp socialiai atsakingo meno ir pilietinio gyvenimo. Daug dalyvių pritraukusioje pedagoginėje platformoje buvo plėtojamos skirtingos temos, viena jų – kaip socialiai atsakingos kūrybinės praktikos gali būti naudojamos miesto ir kaimo kontekstuose. Stengtasi žvelgti kuo lanksčiau ir reaguoti į kiekvieno programos dalyvio poreikius bei norus. Buvo atsižvelgiama ir į išryškėjusias vietines problemas. Pilietinė vaizduotės mokykla turėjo ribotą vietų skaičių, dalyvavimas buvo nemokamas. Dalyvių gretos užpildytos paskelbus atvirą kvietimą, vyko ir vieši renginiai.

Mokyklos programoje kasmet dalyvaudavo po 15 žmonių.

² Nuoroda į Karen Barad sąvoką „per-versti“ (*re-turning*) (žr. Karen Barad, „Diffracting Diffraction: Cutting Together–Apart“, *Parallax* 20, no. 3, 2014), tapusią pagrindine sąvoka knygoje *Rehearsing Hospitalities Companion 2 (Repetuojant svetingumą, antras vadovas)*. Tai – antroji Yvonne ir Jussi sudaryta knyga, išleista kaip *Repetuojant svetingumą (Rehearsing Hospitalities)*, 2019–2023 m. „Frame“ Šiuolaikinio meno Suomijos viešosios programos, dalis (žr. „Yvonne Billimore ir Jussi Koitela: ‘re-turning’ hospitalities“, *Rehearsing Hospitalities Companion 2*, Archive Books & FrameContemporary Art Finland, 2020)

³ Žr. fcrp.cargo.site

⁴ Anna Lowenhaupt Tsing, *The mushroom at the end of the world: on the possibility of life in capitalist ruins*, Princeton and Oxford UK: Princeton University Press, 2015, p. 33–34.

⁵ Jennifer Mae Hamilton, Astrida Neimanis, „Composting Feminisms and Environmental Humanities“, *Environmental Humanities* 10, no. 2, 2018, p. 501–527 (cit. p. 503).

⁶ Ibid.

⁷ „Vidinės priklausomybės sąvoka (priešingai nei „sąveika“, suponuojanti ankstesnį nepriklausomų subjektų egzistavimą) reiškia gilų konceptualinį pokytį. Per specifines agentų vidines priklausomybes fenomeno komponentų ribos ir savybės tampa determinuotos, ir tik tada konkrečios įkūnytos sąvokos tampa reikšmingos.“ Karen Barad, „Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter“, in: *Belief, Bodies, and Being: Feminist Reflections on Embodiment*, ed. by Debora Orr, Rowman & Littlefield Publishers, 2006, p. 815.

⁸ Viviana Checchia, „Kaip susigyventi su bėda? Meno institucijos ir aplinkosaugos krizė“ (*How to stay with the trouble? Art institutions and the environmental crisis*), 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=HOTP8iwWRLw> (paskutinį kartą žiūrėta: 2020 m. spalio 29 d.).

⁹ Tęsiant mintį, Dimitris Papadopoulos teisingumą įvardija kaip „materialų, procesualų ir praktišką klausimą prieš jo reguliavimą per politinį atstovavimą. Alter-ontologija: teisingumas įsišaknijęs laštelėse, raumenyse, galūnėse, erdvėje, daiktuose, augaluose ir gyvūnuose. Teisingumas yra pirmesnis už šiuolaikinę kairiąją politiką. Teisingumas – tai alternatyvių gyvybės formų kūrimas.“ Dimitris Papadopoulos, „Insurgent posthumanism: The state of things“, in: *Ephemeral Journal*, 2010, <http://www.ephemerajournal.org/contribution/insurgent-posthumanism>, (paskutinį kartą žiūrėta: 2020 m. spalio 10 d.).

¹⁰ Bendradarbiaujame „Frame“ Suomijos šiuolaikinio meno viešosios programos 2019–2023 m. „Repetuojant svetingumą“ kontekste.